

FOR TX

106
153

HARVARD LAW LIBRARY

3 2044 059 342 485

MÉGINT JELSZAVAKRÓL

www.libtool.com.cn

(KATHOLICIZMUS, NATIONALIZMUS, SOVINIZMUS

ÉS NEMZETI ÉRZÜLET)

IRTA

ÉS A SZENT-IMRE-KÖRBEN FELOLVASTA

CONCHA GYÖZŐ

EGYETEMI TANÁR.

BUDAPEST 1907.

RSULAT KÖNYVKERESKEDÉSÉNEK

BIZOMÁNYA.

HUN
964
CON

HD

HARVARD
LAW
LIBRARY

Digitized by Google

www.libtool.com.cn

Hun 964
Cca

x

MEGINT JELSZAVAKRÓL

www.libtool.com.cn

(KATHOLICIZMUS, NATIONALIZMUS, SOVINIZMUS

ÉS NEMZETI ÉRZÜLET)

IRTA

ÉS A SZENT-IMRE-KÖRBEN FELOLVASTA

CONCHA, GYŐZŐ

EGYETEMI TANÁR.

BUDAPEST 1907.

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KÖNYVKERESKEDÉSÉNEK

BIZOMÁNYA.

FORGATH
C

www.libtool.com.cn

JAN 4 1933

STEPHANEUM NYOMDA R. T.
Budapest, VIII. ker., Szentkirályi-utca 28a. sz.

I.

Egy pár éve, hogy a Szent-Imre-Körben a jelszavak megtévesztő hatásáról szoltam. Újra visszatérek, de más jelszavakra, mert tőlük az ember nehezen szabadul. A jelszavak ugyanis fölmentenek bennünket állításaink szabatos körülírása alól, ezért oly gyakori a használatuk. Azok a szók, amelyeknek végződése «izmus», a legtöbbnyire igen általános, a leggyakrabban igen homályos irányokat, törekvéseket jeleznek, nagyon bonyolult jelenségeknek határozott mivoltát iparkodnak képzeletünkben fölidézni.

Liberalizmus, socializmus, probabilizmus, atomizmus, darwinizmus p, o. igen bonyolult gondolat- és jelenségirányok kifejezői, valóságos jelszavak, melyek anélkül, hogy az illető jelenség alkotó elemeit, erőit, ezek mértékét, célját, amelyre vonatkoznak, pontosan körvonaloznák, ahhoz bizonyos hatást kapcsolnak, abból igen határozott fogalmat alkotnak.

A katholicizmus is, mint jelszó, elsőben is valami egyetemesre utal, a nationalizmus ellenben először is épen azt a nyelvbéli, azt a testi, lelki, érzelmi

sajátosságot fejezi ki mindenekelőtt, mely az emberi nemet különös csoportokra bontja.

A katholicizmusban rejlő egyetemességhez az ellenséges vagy egyoldalú gondolkodás azonban rögtön hozzáfűzi annak logikai ellenkezését minden sajátossal. A katholicizmus, így okoskodnak, szükségkép ellensége minden nemzetinek — mert ez nem teljesen egyetemes, — vagy legjobb esetben közömbös iránta.

S mivel a mai korban a haza többé nem a földnek egy bizonyos darabja, nem egy község, nem egy rend, vagy czéh, nem egy faji csoportja az embereknek, hanem a haza a mindezeket magában foglaló nemzet, a hazának és a nemzetnek ebből az azonosulásából azt a rágalmat kovácsolják, hogy az igazi katolikus nem lehet jó — legfeljebb másodrendű — hazafi.

Van ebben a hamis következtetésben némely theologiai írónak is része, akik meg a nacionalizmusból, a nemzetiből annak csak egyik oldalát kapják ki, névszerint azt, ami a nemzetiben egészen természeti, ú. m. a leszármazásbeli, faji közösséget, az egyfajbeliek vonzódását egymáshoz, a nyelvnek önkéntelen keletkezését, ellenben mindazt, ami a nemzetiben szellemi, erkölcsi, mellőzik. Ennek következtében azután a nacionalizmust jelentéktelennek, sőt némelyek a magasabb keresztényi erényekre károsnak minősítik.

A közös származás, a nyelvnek egyformasága, a testnek hasonló typusa az emberi nem egy részében valósággal nem érdemelné meg azt az

odaadást, mellyel az ember nemzetéért életét is feláldozza, ha a nemzeti egyéb nem volna, mint származási, nyelvi közösség, a testi typus egyformasága.

A theologusok egy része, amennyiben a nemzet iránti kötelességekkel foglalkoznak, még mindig Cicero alapján tárgyalják a nemzethez való ragaszkodást.

A pietas, vagyis a nemzeti érzés, saját nemzetünk szeretete Cicero szerint, est virtus per quam sanguine junctis, patriaeque benevolis officium et diligens tribuitur cultus.

Az angyali doktor, Aquinoi Tamás szerint is a nemzeti érzés «est quaedam protestatio caritatis, quam quis habet ad parentes et patriam... Pietas, quae principaliter debetur parentibus, se extendit ad omnes sanguine junctos, in quantum ex iisdem parentibus descendunt et ulterius ad compatriotas, in quantum communicant in *natali solo*...» (Comment, in lib. 3. sentent. dist. 33.)

Körülbelül ugyanily alapon állnak az Institutiones morales Alphonsinae I. n. 402. fejtegetései.

Kölcseyt is, mint a theologusokat, a ciceronianus gondolat tartja fogva. «Tekints szivedbe s ott leled a természettől vett tudományt, mely szerelmedet egy háznéphez s ennek körén túl egy házához láncolja.» (Parainesis.)

A nemzetinek ilyen felfogása, annak feltétlen elkülönítése az államhoz való ragaszkodástól, vezet természetszerűleg a nemzetinek kicsinyléséhez.

Pedig ezt az elválasztást is megtaláljuk theologusoknál.

«Nemzetünkhöz való ragaszkodásunk és a hazafiság, mondja Haidegger (Der nationale Gedanke im Lichte des Christenthums. 1902. 40. l.), fajlagosan különböznek» és szemére veti Aquinoi Tamásnak, hogy őket határozottan meg nem különbözteti. A nemzeteket; H. szerint, természeti törvény, a lex sanguinis, az államokat, a községeket, a polgárokat ellenben nemcsak a természeti, hanem pozitív (emberi) törvény is teremti és őket egymással a hazafiság, a közös haza szeretete által egybekapcsolja.

Hasonló Frind Wenzelnek felfogása előbb megjelent s a nemzetiségi kérdést katolikus szempontból tárgyaló, bár nem oly általános erkölcstani alapokat kutató munkájában. (Das sprachliche und sprachlich-nationale Recht in polyglotten Staaten und Ländern. 1899. Wien.)

Ily tárgyalás, nem téve különbséget néptörzs és nemzet között, sőt őket azonosítva, viszont az államot elkülönítve a nemzettől, mely pedig épen állami hatalma által állapítja meg és biztosítja a világi életnek legfőbb erkölcsi és jogi szabályait szükségképen hamis következtetésekre jut, de erre jut különösen a mai korban, mikor a művelt emberiség körében nincsenek patrimonialis, katonai államok, hanem mondhatni kivétel nélkül nemzeti alapon állók.

A franczia nemzet s a benne élő bretagnei, vagy baszk, vagy provencai néptörzs, a magyar nemzet s a benne élő szász, tót, vend néptörzsek a vallás- és erkölcstan szempontjából nem eshetnek egy

tekintet alá, mikor a francziának, a magyarnak alkotó elemét teszi az állam, a néptörzsét ellenben nem.

Az egyesnek erkölcsi kötelességei a nemzet irányában, valamint ennek hatalma az egyes fölött vallásilag, a vallási erkölcstan szempontjából, ennél fogva ugyanazon elvek szerint határozandók meg, melyeket a vallás, az állam hatalma s az egyesnek az államhozi viszonyára nézve fölállít, minthogy az államnak végső alapja a nemzet, minthogy az állam, a mai korban főleg, semmi egyéb, mint egy nemzetnek önmagát irányzó tevékenysége.

Ha ezt szem elől tévesztjük, ha a nemzetben nem látunk egyebet, mint egy kiszélesedett családot, melynek tagjai egy nyelven beszélnek s hasonló szokások szerint élnek, melyek azonban az emberi élet végső problémáira nem vonatkoznak, akkor a nemzet s minden, ami vele kapcsolatos, minden nemzeti — az embernek akár világi, akár természetfeletti rendeltetését vegyük — nemcsak alárendelt, másodrendű értelműnek, de sőt károsnak kell, hogy feltűnjék.

Vallásunk ugyanis csak az egy időben élők (fel- és lemenők, testvérek, hitvestársak) közti családot szentesíti, sőt az oldalágakban az élők között is megszorítja, p. o. felmentést ad oldalrokonok közti házasságra. Miképen helyezhetne hát oly nagy súlyt arra a különben is képzeleti rokonságra, mely egy nemzet tagjait egymáshoz köti, hisz vérségi-leg, fajilag tiszta keresztény nemzet nincs.

A nyelv egymagában hasonlóképen nem teszi a

nemzetet. Mi lenne például nemzetünkben, ha vele érző, eszményeiért lelkesülő, de magyarul nem, vagy csak alig beszélő tagjait a nemzet magáénak nem mondhatná, vagy megfordítva, ha azokat, akik a nemzet évezredes eszményeit, sajátosságait magyar nyelven ledönteni, őt a kozmopolitizmus árjába süllyeszteni kívánják, magáénak vallaná?

Egyházunk a természetfölöttire célzó egyetemességénél, de azon helyes tárgyilagosságánál fogva is, mellyel a nyelvet egymagában csak a gondolat- és érzelmekezés eszközeknek tekinti, ekként nem tulajdoníthat a nyelvnek egymagában olyan becslet, mint azoknak az erkölcsi czéloknek, azoknak a művelődési feladatoknak, melyeket az élet az ember előtt fölvet s melyekhez az egyház a malasztanak természetfölötti ajándékait nyújtja.

Egyházunk épen a nyelvnek, mint a szellemi érintkezés eszközeknek ezen eszközi mivoltára tekintettel, az istentiszteletben lehetőleg két nyelvet használ: egy általánosot, egy holtat s egy élő. Az első ott, ahol az istentisztelet cselekménye bár holt nyelven folyik, mintegy magáért beszél, a másodikat ott, ahol az istentiszteleti cselekmény csak az élő szó közvetítésével lehetséges, mint az Ige hirdetésében, az imádságban, a gyónásban, a házasságkötésnél.

A népnyelvnek ekként másodrendű szerep jutván az egyházban, a faji különbség a természetfölötti életre, a szoros családi köteléken túl, hasonlóképp háttérbe szorulván, nem szükséges logikai ugrást tenni, nem nehéz megérteni, hogy vannak vallási írók, akik a nemzetit, ha az pusztán elkülönítő vér-

ségi és nyelvi kapcsolat, egyenesen csakis Isten büntetésének tekintik, mely az emberi nemet gőgöségeért érte. Babylonban, a nemzetiért való buzgalmat a pogányság feléledésének, mely nemcsak a természetfölöttit, de az egyetemes emberit sem ismerte s amelyben egyik nép a másikat, az idegent csak ellenségnek, barbárnak vette, magának mindenik külön isteneket, bálványokat faragott.

Az egyoldalú gondolkodásnak ilyen menete állítja egymással szembe Krisztus egyházát, ezt az embernek természetfölötti rendeltetésén munkáló intézetet, mint a hazátlan kozmopolitasság előmozdítóját egyrészt, viszont az emberiségnek államfentartó nemzetekre válását másrészt, mint az emberiségnek a barbárságba sülyedését, istentelenné, pogánnyá tételét.

II.

Krisztus egyháza csakugyan egyetemes, mert a világnak nyügeiből, határaiból, tökéletlenségeiből a természetfölötti világ, a legegyetemesb lény, Isten felé vezet, sőt azzal a hívőt már itt, úgyszólván testileg, tényleg összeköti a misében, az Oltáriszentség útján az áldozásban.

De azért nem hazátlan, mert bár nem ebből a világból való, ebben a világban van.

A nemzeti, a természeti szellem nyilván soha nem lehet ily egyetemes. Amit a természetes ész, amit a nemzeti szellem, a nemzeti erkölcs elérhet, örökké vegyítve leend a térnek, az időnek, a meny-

nyiségnek, a minőségnek véges határai, különös korlátai, sajátos csoportosulásaival.

Az egyetemest a földön, a természetes emberi világban egyáltalán nem találjuk, mindig vegyülve fordul elő valami különőssel.

Bármily egyetemes volt a görög, a római jelleg, megvolt mindeniknek a korlátja, féligazsága, féltökéletessége. S vajjon a keresztény világnak melyik népe igényelheti, hogy az emberit elérni fogja?

A kozmopolitáknak az a hibája, hogy az embert a maga erejéből képesnek hiszik, hogy a test, a hely, az idő, vagy Taine Hypolite nyelvén szólva, a faj, a környezet, a kor hatalma alól teljességgel, egészen kiemelkedjék. Pedig ide az embert csak Jézus valóságos köztünk létének, a kálváriahegyi áldozat szünetlen ismétlődésének hite s tudata emelheti.

A nemzetiek nagy igazsága épen az, hogy az ember természetes képzelmét, értelmét, akaratát, vagyis jogát, erkölcsét ezektől a különös korlátoktól függőknek, de általuk egyszersmind támogattoknak, élesztettnek ismerték föl. A különböző nemzeti típusokban az egyetemes emberinek darabjait látva, a nemzeti sajátosságok értékét abba helyezik, hogy mindenik az emberinek más és szükséges elemét, a teljes emberinek az ellentét általi ébresztőjét, lépcsőjét alkotja.

A nemzeti, bármily részleges legyen, az egyetemes emberinek, a végtelen tökéletességnek szempontjából, a természetes tehetségeire hagyott emberi

állattal, az önző egyessel szemben mégis oly viszonylagos egyetemeset alkot, az egyest a nemzetinek érdekében követelt önfékezés, önmegtagadás, sőt hazafias önfeláldozás által rideg egyedüliségéből, önzéséből annyira kiemeli és az embert így az eszményinek némiképen mégis ahhoz a fokához közelíti, amelyhez a Krisztus egyháza nemcsak közelít, de amelyhez a hívőt valóban felemeli.

A nemzeti az egyházban levő egyetemesnek valóságos előlépcsője. A durva, vadember, mielőtt valamely államalkotó, társadalmat fenntartó nemzet világi civilizációja előkészítette, vajmi nehezen bír az evangélium természetfölötti világában is elhelyezkedni.

A katolikus egyház, bár nem ebből a világból való, jól tudja ezt s ezért a nemzetekhez, ezeknek legfőbb alkotásához, államához készségesen alkalmazkodik, amennyiben az természetfölötti működésének gátat nem vet. Ez alkalmazkodás természetesen nem hitének nemzetenkinti módosítása, hanem világi vonatkozásainak nemzetenkint változó szabályozása, sőt a nemzetek világi törekvéseinek, küzdelmeinek, ha hitével nem ellenkeznek, egyenes szentesítése.

Az egyház jól tudja, mily erő rejlik reá nézve a különböző nemzetek rendezett állami és társadalmi életében s mivel fenyegeti a társadalmi, az állami anarchia, vagy megfordítva, a nemzetek önállóságát megtörő világalalom.

Az egyháznak particularis jogintézményei, nemzetek szerint módosuló úgynevezett fegyelmi beren-

dezései, részvétele a nemzeteknek békés és háborús cselekményeiben világosan mutatják ezt.

Sőt a nemzetinek hatása az egyház működésének, legbensőbb életének eredményeiben is mutatkozik.

Az egyház célja, hogy bennünket megszenteljen, azaz a természetes élet köréből az istenes élet világába emeljen, emberi lényünket istenes, természetfölötti tartalommal megtöltse, valósággal szentekké alakítson. Szentekben, azoknak a századok folyamán egyre szaporodó seregében kereste mindenkor működésének legnagyobb sikerét, dicsőségét.

S ezek a szentei egyetemes keresztényi jellegük mellett, a nemzeti sajátosságoknak mily egyéni bélyegét viselik. Csak néhányat véve, a francia Paulai szent Vince, az olasz Assisi szent Ferencz, a svéd Brigitta, a magyar Erzsébet, a spanyol Teréz, mily különböző módon hasonítják át emberi lényüket természetfölöttivé.

A katolikus vallás tehát minden egyetemesége mellett sem kozmopolita, a nemzeti, a hazafias érzésnek nemcsak nem elnyomója, de támogatója, mert egyetemessége a természetfölötti igazságokra, Jézus Krisztusnak állandó, titokzatos köztünklétére vonatkozik, mert az egyest magához lánczoló nemzeti és állami kapcsot a szentek egyességének előiskolájául tekinti.

De természetesen, nem nemzeti vallás abban az értelemben, mintha egy nemzeté lenne, mintha igazsága egy nemzetre szorítkoznék, részleges lenne.

Ily korlátolás által megszűnnék természetfölöttisége, föltétlen érvényessége, örökkévalósága, már

pedig minden vallásban — még a legképtelenebbekben is — van ezekből az elemekből.

Az igaznak, a jónak, a szépnek az a sajátos léte, amiben a nemzeti áll s amely az érzelem formájában, mint Széchenyi jellemezte, az a «ki nem mondható édes aggodalom, mely anyaföldünkhöz vonz s mely a halandó port félistenné magasíthatja» (A Hitel-nek «Mit kell tenni s mit kell kezdeni?» című fejezetében. I. kiad., 161. lap.) a léleknek, illetőleg az érzésnek ez a neme, ez a faja ugyanis bármily magasrendű legyen is, se nem föltétlen, se nem örök.

Nemzetek lesznek, nemzetek vesznek, mindnyájan tudjuk a történelemből s a nemzetinek olyan megtestesülése, aminő Széchenyiben előttünk áll, világos tudatában volt ennek, midőn idézett tételében nem tévelyedett el Fichte mondásáig (Reden an die deutsche Nation 1808.), hogy az istenségnek valódi tükrét a nemzetek alkotják.

Széchenyi tudta — nemcsak mivel nem volt pogány, hanem hívő katolikus és mert értelmes gondolkodó ember volt — hogy a nemzeti nem emel föl a föltétlen, az örök létig, nem istenít csak közelebb visz Istenhez, valamit közöl az isteniből a halandó porral. Ezért mondotta, hogy «a keresztény vallás zavartalan forrásán megtisztult jó, ma legegészségesebb, mert leghosszabb életidőt ígérő feneke a nemzetiségnek». (Hitel I. kiad. 169. l.)

S a magyar nemzeti szellem egy másik, költői megtestesülésének, Aranyinak intuitio-ja, látománya

a nemzetinek — minden viszonylagos fensége, egyetemessége, az egyén életénél nagyobb értékesége mellett is — viszonylagosságát, mulandóságát még világosabban állítja lelki szemünk elé, mint a felületes gondolkodás által számítnak, száraznak, utilitariusnak kikiáltott Széchenyi okoskodása.

Az erényes nemzet jutalma nem égi,
Földön jut dicső és hosszú élet néki.

Igy fejezi ki Arany «Egyesülés» című 1848-ki költeményében a nemzeti élet viszonylagosságát, de még erősebben, hatalmasabban az 1850-diki «Gondolatok a békekongresszus felől»-iben:

Isten egészben működik,
Egészre fordít gondot;
Middőn egy nép — mint a kovász —
Megérett és megromlott,
.
.
.
.
.
.
.
Akkor elétör egy vad nép,
Szilaj vére s erénye
És elborít mint a tenger
Hullámi, vagy fővénye.

Aki nemzeti vallásról beszél, az oly alantas felfogású, aki a létnek különböző fokait sem észrevenni, sem értékelni nem bírja.

A penész, a zuzmó, a gomba s a virágzó növény mind a növényi, az egysejtű amoeba, az ázalék állat, a rovar, az elefánt, sőt testileg a legmagasabban álló, a kaukazi ember is, mind az állati élet színvonalán állanak, köztük azonban igen nagy a távol-

ság, oly nagy, hogy a penész és a virágzó növény, az ázalék és az emberi állat közt természetük (állati vagy növényi) alapvonásának közössége ellenére nem a rokonságukra, hanem épen a különbségükre, a köztük levő ellentétre helyezük a súlyt.

Pedig penész és virágzó növény egyaránt növények, ázalék és elefánt, sőt az ember is, csupán testileg nézve, egyaránt állatok. Ellenben az igaznak, a jónak, a szépnek az az egyetemes képzelet és érzete, mely milliókat egy nemzetté tesz s az, mely ugyanőket Istenhez, Jézus Krisztushoz kapcsolja az egyházban, csakis abban rokonok, hogy az embernek végső erkölcsi kérdéseire vonatkoznak, ellenben nagyon is különböznek a feleletekben. A nemzeti arra felel, ami a mulandóban, a végesben lényeges az örökkévalóra s így ennek csak előkészítője, a vallási ellenben magára az örökkévalóra, a föltétlenre.

A nemzeti és vallási összekapcsolásának egyedül az emberiség kezdetleges korában van értelme, midőn az eredendő bűnben vergődő ember még nem bír eléggé különböztetni, midőn természetes erőivel törekszik létének rejtélyeire feleletet adni.

A megváltott, az evangéliumhoz jutott emberre a nemzeti vallás a végtelennel, a természetfölöttinek megköttése lenne a véges által, az egyetemes érvényű jónak, igaznak, szépnek részletessé tétele a viszonylagosan egyetemes által, egybevegyítése annak, ami örök, azzal, ami mulandó.

Nemzeti és vallási egymás mellett, sőt egymás

hoz kapcsolva állanak, mint előcsarnok és épület, sőt egymásra vonatkoznak, mint várfal és védelmi hely, de egymásban létük, egybekapcsoltatásuk, nem vegyi, hanem organikus egybeolvadás.

A vallás megszűnnék, ha a világ, a társadalom, a politika változó helyzetei, céljaihoz alkalmazkodnák, a nemzetek, az emberek nem létezhetnének, hacsak örök életükkel, természetfölötti rendeltetésükkel foglalkoznának s a mindennapi szükségletek gondozását a földművelésben, az iparban, a tudományban a hajléktalan labrei szent Benedek módjára megvetnék.

Egyházunknak a gyakorlati élet, vagyis az emberiség, a nemzetek fölemelése szempontjából épen abban a tündöklő az igazsága, hogy a spirituale-t és temporale-t határozottan elkülönítette, az egyházat és a nemzeteket az emberiség életében a maguk körében önállókká tette, mert másként az emberiségnek természetes vagy természetfölötti, véges vagy végtelen céljai lennének megvalósíthatlanok.

III.

Az angol, az orosz nemzeti egyházak sorsa, melyekben a hitnek czikkelyeit a világi törvényhozó hatalom állapítja meg, melyekben az egyházszervezet a nemzetnek állami szervezetéből ágazik ki, mint annak egyik kiegészítő része, tanulságos képét mutatja annak, ha az egyház, a vallás nemzeti lesz.

Az oroszé elvesztette önállóságát, bensőségét, a

vallási élet virágai, a szentek nem támadnak kebelében s az állam egész hatalmának támogatása daczára sem bírta a sok, köztük a legvisszatartóbb hitű és erkölcsű szekta keletkezését megakadályozni.

Az angol nemzeti egyház helyzete azonban a legkülönösebb. Az angolnak két nemzeti vallása van. A királyság nagyobbik részében azt a protestáns hitet tartja, amelyet a törvény megállapított (established by law) és itten az alkotmányos, törvényes egyház (az established Church), az episcopalis szervezetű. Ámde ugyanez az egyház nem nemzeti se Skóciában, se Irországbán, sőt Skóciának is külön nemzeti, alkotmányos, törvény által felállított egyháza van, a presbyteri. S hogy az ellenmondás teljes legyen, a skót alkotmányos egyház községeknek egyharmadában, az az angol király a patronus, aki az ellenkező hitelvű anglikán egyháznak, ha többé nem is feje, mint VIII. Henrik volt, de legfőbb kormányzója, ki minden egyházi és világi rendek fölött uralkodik.

E két nemzeti vallás mellett azonban az angolok igen nagy része és pedig épen protestánsok, az úgynevezett nonconformisták, nem tartják a nemzeti vallást; szóval a nemzeti vallás, a nemzeti egyház fictió, üres szó.

Bármint itéljük az angol nemzeti egyház határsáról, akár vallási, akár világi tekintetben, nemcsak az egyházi és világi élet ilyen összeolvadásának nagy bajai előtt nem fogunk szemet hunyhatni (I. szerzőtől Újkori Alkotmányok II. köt. 126—172. l.),

de a nemzeti egyház egész gondolata tarthatatlannak bizonyul.

A nemzeti ügyis valami általánost, közöst jelent. Nemzeti nyelv, nemzeti viselet, nemzeti eledel, nemzeti zene, nemzeti jog az emberek összességében azonos vonást fejeznek ki. Angol nemzeti vallás, nemzeti egyház is csak azt jelentheti, hogy minden angolnak egy vallása, egy egyháza van. Ettől azonban vajmi távol állanak nemcsak az irek és skótok, de maguk a legszorosabb értelemben vett angolok is. Közöttük is mennyi a protestáns nonconformista, presbyteri, congregationalista, methodista, unitárius, mennyi a katolikus. Angol vallás, angol egyház szóval nincs a valóságban, csak névszerint létezik. Az angol nemzet törekvése, hogy a vallási egyformaságot (uniformitas) állami hatalmával megteremtse, nem sikerült. Már 1688-ban kénytelen volt törvényt alkotni, melyben a vallási uniformitáshoz nem alkalmazkodó — innét nevük nonconformista, dissenter — presbyteri egyház hiveinek megengedi, hogy az anglikán isteniszteletről elmaradjanak, papjaik prédikálhassanak, szentségeket kiszolgáltassanak s megelégszik, ha a nemzeti vallás 39 hitcikkelyéből 35-öt meg egy felet elfogadnak.

A lefolyt 200 év alatt más egyházak hiveinek is meg kellett adni a büntetések, a joghátrányok alóli fölmentést, melyeket az állam azokra szabott, akik a nemzeti hitcikkelyeket el nem fogadták s az angol egyház isteniszteletében, szentségeiben részesedni nem akartak. Úgyhogy ma már ilyen fel-

mentő törvények következtében az összes keresztény felekezeteknek — egyház ott csak az episcopalis angol — szabad vallásgyakorlata, teljes egyházi kormányzata van.

Az alkotmány szerint azonban ma is csak egy egyház van; minden angol, akár katolikus, akár unitárius, az alkotmány szerint ennek a tagja. Csak ennek az alkotmányos anglikán egyháznak papja előtt lehet, p. o. a szűkebb értelemben vett Angliában, érvényes házasságot kötni a nem anglikánusoknak is, nem anglikán pap előtt nem. Ha tehát katolikus, unitárius, methodista nem akar anglikán paphoz menni, házasságot csak a polgári hatóság előtt köthet érvényesen. Csak ennek papjai, templomai tartatnak a nemzeti egyházi vagyonból, birnak helyvel a főrendek házában stb.

Am a kizárólagos, kiváltságos nemzeti egyház a valóságban egyre fogy, nemcsak a veszteségek által, melyeket a nonconformisták, de főleg a katolikus egyház javára szenved, hanem a belső meghasonlás következtében, mely névleges hiveit a katolikusokhoz hajló ritualistákra s az Erzsébet-kori elvekhez ragaszkodókra osztja.

Úgyhogy angol (anglikán) nemzeti vallásról, egyházzól beszélni valóságos anachronizmus. Az anglikán nemzeti vallás egyik csattanós bizonyosága annak, mint állhat a törvényekben megírt jog a legszögösebb ellentétben a valósággal, mint tesz erőszakot oly tényeken, melyeket ártalmasoknak, erkölcsteleneknek nem mondhatunk.

A skót s a rokonszellemű helvét nemzeti egy-

házak sorsa hasonlóképp azt mutatja, mennyire nehezen tűri a vallás a nemzeti kapcsolatot.

Calvin legnevezetesebb alkotása, a genfi nemzeti egyház is szétrobbant a múlt század első felében, nemcsak annál fogva, hogy a népesség többsége idők folytán katolikus lett, de főleg azért, mivel a protestánsok egyrésze az állammal szoros kapcsolatú nemzeti egyházban a keresztény vallás alap-tételeitől való elszakadást látott. Így alakult meg a helvét hitvallású genfi nemzeti egyházzal szemben a genfi szabad egyház.

A Calvin hűségese követőjétől, Knoxtól alapított skót nemzeti egyház, melyet kiválóképpen nemzeti egyháznak, a komor skót jellem legsajátosabb megjelenésének szokás tekinteni, 1843-ban hasonlóképp széttörte bilincseit. Nem tudta elviselni, hogy a király, magyar jogintézményeink nyelvén szólva, főkegyura legyen s egyházközségeinek harmadrésében a patronatust bírja. Hétszáz község elszakadt a nemzeti egyháztól s szabad egyházként (Free presbyterian Church) alakult meg, állandóan fenyegetve a nemzeti egyházat, amennyiben Skócia 4 millió lakosságának fele hozzá tartozik.

Igen tanulságos lenne az úgynevezett nemzeti egyházak sorsát a katolikus egyházon belül figyelemmel kísérni.

Vessünk csak egy pillantást a legnemzetibb egyházra, a francziára, szokott nevén a gallikán egyházra.

Szent Lajos 1269-iki *pragmatica sanctio*ja szabatosítja először körvonalait, a francia papságnak

1685-iki nyilatkozata XIV. Lajos alatt véglegesíti azokat. A katolikus vallás, úgylátszik, francia vallássá van téve. Hisz XIV. Lajos eltörölte 1682-ben a Nantesi Edictumot, mely a protestánsoknak szabad vallásgyakorlatot, polgári jogegyenlőséget adott s minden francziát fegyveres erővel, dragonyosokkal francia vallásává törekedett tenni.

A francia vallás 100. év múlva egyszerre megváltozik. A francia nemzet forradalmi első lázában az ész kultuszát proklamálja. Robespierre pár év múlva törvényczikkkel dönti el Isten létét s neki laikus nemzeti kultuszt rendel. A francia nemzet 1800. után a bevett egyházak rendszerére tér, a mostani köztársaság 1875-i alkotmánya szerint a parlament szentmisével kezdi működését, hogy 30 év múlva valóságos üldözést kezdjen állami hatalmával a francia nemzeti vallás ellen.

A nemzeti egyházak, vallásoknak imént vázolt sorsában nem véletlen esetekkel van dolgunk, hanem annak a belső törvénynek hatásával, amely szerint a vallások csak egy ideig lehetnek nemzetiék, illetőleg csak a legalantasabb vallások ilyenek. Amint egy vallás magasabb rendű, kiemelkedik egyes nemzetek köréből és több nemzetet egyesítő világvallássá törekszik lenni. Elég e tekintetben az izlámra s a buddhista vallásra utalni.

A nemzeteknek arra van ereje, van hatalma, hogy más népeket a világi élet tekintetében magukhoz hasonítsanak. Gazdasági, kulturai, jogi intézményeikkel, fegyveres erejükkel elérhetik ezt, ha arra belsőleg is érdemesek, de a léleknek végső,

legfenségesebb, vagy épen természetfölötti rugója fölött nincs hatalmuk.

Ezek után könnyen végezhetünk a magyar nemzeti egyhazzal és vallással.

Katholikus, azaz egyetemes szempontból ilyenről természetesen nem lehet szó, mert a magyar nemzetben létező és működő katolikus egyház a világegyháznak kiegészítő része. Ez a világegyház azonban a magyar nemzetnek emberi, valamint a kereszténység iránti érdemeire tekintettel, mindenben alkalmazkodik a magyar nemzet érdekeihez, ami isteni rendeltetésével nem ellenkezik s az egyház szervezete tekintetében a magyar nemzetnek királya útján s másként is nemzeti függetlenségének megfelelő állást ad.

A magyar nemzet szempontjából magyar egyház, magyar vallás megint nincs és pedig azért nincs, mivel a magyar nemzet, bár a katolikus vallást követi polgárai közül a legtöbb, bár a katolikus egyház közreműködése kívántatik alkotmánya szerint királyi hatalmának átszállításához, bár királyának ilyen vallásúnak kell lenni, bár a katolikus egyháznak más egyházak felett több irányban elsőbbsége s a nemzet országló hatalmával különleges összeköttetése van, három század óta lemondott arról, hogy országló hatalmával minden polgárát a katolikus egyház tagjává tegye. Lemondott erről akkor, midőn a katolikus vallás és egyház mellett másokat is bevett. Mert vallások bevétele, recipiálása mi más? mint annak kijelentése, hogy az illető vallásnak a nemzet lelki életében

megkülönböztetett helye van, tulajdonkép államvallássá lett, de egyszersmind azt is, hogy a nemzetnek egészében, mint osztatlan lénynek, nincs egy vallása, vagyis nincs nemzeti vallás.

Ma csak furcsaságképen foglalkozhatunk a magyar nemzeti vallás, a magyar alkotmányos vallás melletti erősködéssel.

Van-e magyar vallás, van-e alkotmányos vallása a magyar nemzetnek? Igen régi vitatkozási anyag, melynek ma már nincs elvi értelme.

Még a XVIII. század végén a katolikusok erősen vitatják, hogy a katolikus vallás az alkotmányos vallás. Szent István államalapítása, a katolikus vallásnak uralkodó felsőbbsege, a királynak okvetlen katolikus volta szolgáltak különösen azoknak alapul, akik vitatták, hogy a katolikus vallás a magyar nemzetnek alkotmányos vallása s mivel azt a magyar nemzetnek alkotmányos alaptörvényei tették ilyenné, úgy gondolták, lehet-e ennél világosabb bizonyíték arra nézve, hogy a katolikus vallás a magyar vallás, mikor a magyar nemzet léte, szabadsága, függetlensége alkotmányán gyökerezik?

XVIII. századi irodalmunk legnagyobb polemikus írójának, írói nevén Máriafi Dávidnak, valódi nevén Szaicz Leonak munkássága jórészt ennek bizonyítására irányult.

A vallásunkat sértő s egyszersmind magyarságunkat, alkotmányunkat megsemmisíteni törekvő Jozefinistákkal, az általa Aufkläristák-nak nevezett, szabadgondolkodó kozmopolitákkal s a velük tole-

rantiájuk s a katolikus egyházat támadó irányuk miatt időleg rokonszenvező protestánsokkal szemben — Szaicz Leonak viszonylag igaza volt.

Gunyja, hogy a nemzetnek kis töredékét tevő reformátusok Helvetiából vett vallásukat magyar vallásnak kezdték nevezni, találó.

Ámde, amely helytelen volt a reformátusok igénye, hogy vallásuk magyar vallás legyen, mely lényegében Zwingli és Calvin tanításaiból állott német, hollandi, skót egyetemekről hozott theológiával védelmezett, amely kisebbitése volt a magyar nemzetnek, hogy igazi magyarnak csak a református vallásút ismerte el, mikor a vérbeli magyarok többsége nem volt a református hiten, épen oly tarthatatlan álláspontot foglalt el Szaicz Leo, mikor a magyarságot a katolikussággal azonosította.

A természetinek és természetfölöttinek, a végesnek és végtelennek összezavarása, azoknak a nagy bajoknak félreismerése mellett volt ez lehetséges, amelyek vallásunknak az állammal való szoros kapcsolatából származtak.

A protestánsok mai igénye, hogy az ő vallásuk inkább magyar, mint a miénk, két alapra támaszkodik, az egyik, hogy vallásuk, egyházkormányzatuk független más nemzetekétől, külföldi hatalomtól, amivel a pápaságra céloznak; a másik, hogy a protestánsok egyik része, a reformátusok majdnem kizárólag magyarok.

Mindkét alap ingatag.

A mi vallásunk, a mi egyházkormányzatunk

nem függ más nemzettől, külföldi hatalomtól, a hatalmat állami értelmében véve.

A pápaság tiszta erkölcsi, különös nemzeti jelleg nélküli hatalom, melynek annyi ereje van, amennyit a szívek, a lelkiismeretektől kap.

Ily erkölcsi hatalomtól a protestánsok is függenek. A német, a hollandi, a skót egyetemek theológusaiban, akikhez a reformátusok iskolába járnak, a protestáns világirodalomban, melyből tanulnak, a protestáns világszövetségekben senki sem fog magyar nemzeti alakulásokat látni. Viszont a különböző protestáns egyetemek, irodalmak, szövetségek sokkal inkább kapcsolatosak az egyes nemzetekkel, azoknak állami kormányzatával, mint a pápaság.

A reformátusok igénye, hogy vallásuk a magyar vallás, eltörpíti, összezsugorítja a magyarság képét. A körülbelül kilenczmillió vérbeli magyar, ezen fel fogás szerint, hogy a magyar természettel legjobban egyezik a helvét hit, két és félmillióra száll le, még ha az összes reformátusokat kivétel nélkül magyaroknak vesszük is, ami tudvalevőleg hajszára nem áll.

A kilenczmillió magyarnak többsége, majdnem ötmillió (4,871.000) magyar, római katolikus, vagyis még egyszer annyi magyar katolikus, mint amennyi református. A számok igen világosan beszélnek, de nyelvünk, jogunk, történelmünk, irodalmunk, zenénk még inkább abban az irányban, miből alakult a magyar nép lelke. Furcsa is volna, hogy egy oly kisebbség, minő a református magyarság, négyszáz év alatt alkotta volna meg vagy formálta volna át egy ezeréves nemzet valóját.

Mindezt nem a szeretetlenség református honfitársaink iránt, kikhez a nemzeti kapocs szent köteleke füz, hanem a tárgyi igazság, mely a világon mindenütt, minálunk is ellene szól annak, hogy a vallás nemzeti lehet s az a benső vágy mondatja velem, eltávolítani mindent, ami a nemzeti egységünket lazíthatja, ilyen pedig a magyar vallás gondolata.

Sőt e részben sajnós, azt kell megállapítanom, hogy a református vallás, nálunk nemcsak a születéseknek hivei közt csekélyebb arányszáma által, hanem magyarságának erős hangoztatása által, melyel egyfelől egyenetlenséget okoz a nem református magyarok között, másfelől egyenesen akadályul szolgál arra, hogy a nemmagyarokat az egyházi kapcsolat által magyarrá tegye.

A «magyar vallásnak» nincs nemzetileg asszimiláló ereje, a kozmopolitának mondott katolicizmus ellenben a magyarság tekintetében bámulatos hódításokat tett.

IV.

A vallás csak alantas fokon lehet nemzeti, viszont azonban a magasabb rendű vallás nem ellensége a nemzetinek, sőt gondozója, istápjja, erősítője lehet, amit a kettőnek viszonyáról fent kiemelték után nem nehéz megérteni.

A nemzetinek természetes ellensége a vallástalanság, a hitetlenség, az ugynevezett szabadgondolkodás.

A nemzetiben az egyetemesnek, az eszményi-

nek, a titokzatosnak hasonló elemei találhatóak, természetesen más tárgyra, a világi életre vonatkozólag, mint amelyekből a hit is összetéve van.

Minden vallástalanság, hitetlenség, szabad gondolkodás, annál teljesebbek, mentül inkább szakadnak el valami egyetemestől, valami föltétlentől és rögzenek meg az esetlegesben, az egyesben, a mulóban.

Ennélfogva a hitetlen, szabadgondolkozó világfelfogás annál ellenségesebb a nemzetek létére, a hazára, mentül kizárólagosabban legyezi az egyén véges, időbeli jólétét, az egyéni önzést, a földi boldogságot.

Hisz a nemzeti az előzők iránti kegyeleten s az utódokért való fáradozáson nyugszik. A nemzet nemcsak azokból áll, akik ma alkotják, hanem akikből évszázak előtt állott s akik évszázak mulva a mai nemzedék helyét elfoglalni fogják.

Ennek tudatához vagy legalább érzetéhez azonban eszmei felfogás kell, hit az önzetlenségben, remény a láthatatlan jövőben, szeretet a jelenben nem létezők, a nem szülöttek, szóval valami földöntúlihoz hasonló iránt.

Mindezt kikaczagja a hitetlenség, a szabadgondolkodás, legalább is a hozzájuk szegődöttek nagy része.

Ezen igazságoknak fényes megvilágítását nyújtja Franciaország legújabb története. Ennek országgló életében jutott először a hitetlenség, a szabadgondolkodás vezérszerephez. Elsőben a nagy forradalomkor, másodsor most, száz év után az utolsó öt év alatt.

Amíg Franciaország országgló életében a kozmopolitának hirdetett katolikus vallás szelleme hatott, a francia nemzet, a francia haza a vallási imádat tárgyai mellett foglaltak helyet a francia szivekben.

Amióta a szabadkőműves, szabadgondolkozó radikálisok s a szocialisták hitetlen, materialista része viszi az ország kormányzásában a szót, lármas szóvivői azt mondják, hogy a «nemzeti zászló ganajdombra való, háromszinű törlörongy», a nemzet karja, a sereg «kannibálok, vadak (ogres), betörők bandája», a haza — folyton idézek, — «bálvány, mely emberáldozatokat kíván, dogma, mely megmérgezi a sziveket», «a nemzeti dal, a Marseillaise, «vérengző harci dal, mely helyett a proletárok világpolgári énekét, az Internationale-t kell az iskolákban tanítani».

Ez a nagy átváltozás a francia nép lelkében, melyet a 25 év óta dolgozó, Ferry alkotta laikus iskola is segített megérlelni, okmányolva áll előttünk.

Egyrészt azok műveiben, akik fölötte újongnak, így többek közt a szomorú hírre vergődött Hervé munkájában: *Histoire de la France et de l'Europe. L'enseignement pacifique par l'histoire*, valamint Franchet, *Le bon Dieu laïque* című sok kiadást ért pamfletjében. Franchetnek azonban az iskola oly laicizálása sem elég még, aminőt a Ferry-féle törvények keresztül vittek, mint ezt pamfletjének címe is jelzi: *Comment on fait des Cléricaux et Nationalistes*.

Hogy mennyire elharapódzott a baj, annak gaz-

dag okmánytárát nyújtja egy 454 oldalas, a francia akadémia koszorúzza kötetben Bocquillon, akinek munkája mellett a hazafiság válságáról (La crise du patriotisme a l'école 1905.) tanúságot tesz Franciaország volt miniszterelnöke és közoktatásügyi minisztere, Goblet René.

«Ki hitte volna, mondja G. (Előszó VIII. l.), hogy a köztársaság 30 éves fennállása után a hazafiság válságát kell látnunk az iskolában, vagyis az iskola védelmére kell kelni az ellene emelt vád miatt, hogy hazafiságra oktat.»

Goblet tanúsága annál nyomatékosabb, mert nem tartozik az ellenzékhez, nem holmi nacionalista, vagy liberális, hanem a radical-szociálista árnyalathoz szít.

A nemzetinek, a hazának imént vázolt hanyatlását a francziáknál, hiba lenne mégis, egyoldalúan aljas, önző okokra visszavezetni.

Van idealista hitetlenség, van idealista szabadgondolkodás is, melyeknek nem a morálja, de a logikája rossz.

Az idealista hitetlenségnek a haza, a nemzet ellen fordulása, Isten helyett az emberiségnek imádása, a hazának, a nemzetnek az emberiség mögé, nem mellé állítása, a nemzet védelme helyett az örök béke követelése: rossz logikából ugyan, de nem csupán aljas okokból származott.

A hazáért, a nemzetért való föllengzés sehol nem érte el azt a fokot, amelyre Franciaországban a nagy forradalom s I. Napoleon világhódító háborúi alatt eljutott s e föllengzést ezóta folyton,

különösen legutóbb 1871-ben, Franciaország levetése által, beteges erőltetéssel élesztették.

Nagy nemzet, így tartották a francziák, egy van a világon: a francia. A nagy nemzet, a grande nation, annyit tesz, mint francia nemzet. A világ középpontja, Páris. Franciaország mellett tartományyá süllyednek a többi országok. A dicsőség, mellyel minden más népet elhomályosít s ami a dicsőséget adja, a hódítás e nemzetnek legfőbb vágya. Ezt fokozni győzelmes seregével a csatamezőkön a francia hivatása. A hadsereg, a francia nép szeretetének legméltóbb, törekvéseinek legfőbb tárgya.

Amit itt kirivó színekkel rajzoltam, lényegében megerősíti egy klasszikus tanú, vicomte Vogüé, a francia akadémiának idej, január 17-iki ülésében. Az akadémikus székét elfoglaló Barrés Maurice-hoz intézett üdvözlő beszédében így jellemzi magát és 1870-beli ifjú kortársait: «Önként értetődő, a legborzasztóbb kormány alatt nyögtünk, húszéves korban az illetőkre minden kormány borzasztó. E kellemetlenség daczára, francia voltunk elsőbbséget biztosított az egész emberi nem felett; mindnyájan meg voltunk erről győződve... Az 1870-iki nagy katasztrófában eleinte, bár igen boszantó, de helyrehozható véletlen balesetet láttunk, mint sok más, amelyek megelőzték; a világegyetem királyának, egy fiatal francziának büszke önbizalmát ily csekélység meg nem rendítette. Nem védem, csak megállapítom előítéletünket, az anyatejjel szívtuk be, vérünkben, a levegőben volt, melyet belégtettünk.»

A nemzeti sajátosságnak önhitt túlbecsülése, mindannak, emberi általános értékét nem tekintve, nagyratartása ami francia, a megszerzett dicsőség tudatában a szellemi elszigetelődés más nemzetektől, a hadseregnek túlzott kegyelése, az emberiség többi nemzeteinek lenézése — ily elemekből képződött a francia hazafi, a francia nemzeti érzület a XIX. században.

Az 1871-ki katasztrófa porig alázta a nagy nemzetet, széttépte győzhetetlen serege glóriáját s a tömegekben a nemzeti érzületnek említett kinövéséhez újat adott: a gyűlöletet, irigységet minden iránt, ami nem francia.

A százados gyűlölet az angol ellen átszállott immár az olaszra, aki 1859-diki fölszabadítóját cserben hagyta, még inkább természetesen legyőzőjére, a soká megvetett németre.

A nemzeti, a hazafi érzület átalakult a magáénak szeretetéből, az érte való tevékeny áldozatkészségből, az idegennek gyűlöletévé, irigylésévé, átalakult sovinizmussá.

A nemzeti érzületet, a hazaszeretetet ugyanis az választja el a sovinizmustól, hogy az első, mint minden szeretet figyelmét egy külön tárgyra, egy bizonyos lényre fordítja, ennek tökéletessége miatt ezzel lényegileg egynek tudja magát, kész érte mint önmagáért fáradni, magát érte fölládozni, a sovinizmus ellenben, mint minden gyűlölet, a kivüle levőt, mint tőle különbözőt, már ennél fogva tökéletlennek, megvetendőnek, elpusztítandónak tartja, ha pedig tökéletesnek látja, irigyli.

A nemzeti érzület tehát emel, az egyest lelki-
leg, erkölcsileg teljesebbé teszi, a sovinizmus kor-
látol, sorvaszt, összezsugorít, butít. A sovinizmus
szónak eredete azonban jobban megvilágítja annak
értelmét, mint bármi moralizáló elemzés.

A Napoleoni háborúkban Chauvin Miklós káp-
lár nagy vitézségével tűnt ki; elejét 17 seb éke-
síté, egyik válla törött volt, három ujját ellőtték,
homloka egy része is hiányzott.

Vitézsége jutalmául szoros kivételképen disz-
kardot s vörös vállszalagot kapott s életfogytiglan
200 frank évi járadékot.

Hazafi érzéseinek túlzása, rendkívüli észbeli
korlátoltsága, naivsága miatt pajtásai állandóan
mókáztak vele. Személye adomaszerű lett s a har-
minczas években a «Cocarde Tricolore» című darab-
ban egy Chauvin nevű komikus ujonczalak útján
lesz a Chauvinség, a sovinizmus tipikussá.

A sovinizmus, Chauvin káplárhöz fűződő hagyó-
mány révén, valamint a hasonló irányt jelző angol
jingoizmus, mely egy londoni káromkodástól kapta
nevét, oly abszurd hazafiság és katonai lelkesedés
jelzője, mely egészen okatlan, retrográd bámulatból
ered s együgyűséget, ostobaságot nagy határozott-
sággal párosít.

A komikus Chauvinből azonban, a nemzeti érzü-
let elfajulása következtében, az idők folyamán bál-
vány, pogány isten lett.

Chauvin — isten. Franciaország és a csákok for-
gójának istene. Csak a sovinizmus nagy — nagy,
mint a mindenség.

Nem én mondom ezt, hanem a közkeletű Larousse lexikon idézete szerint, a francziák kiabálták, ordították, bögték prózában, versben, muzsikában.

Csoda-e, ha az értelmi és erkölcsi tehetségek ily elfajulása a mai hazaellenes, hadseregellenes kozmopolita irányzatot teremtette? A kérdést elég fölvetni.

Az én arczomat mindig elfutja a vér, midőn lapjainkban, némely politikusunk szájában a sovinizmus rút jelszavát a szent hazafiság, a szent nemzeti érzés helyett kell látnom, hallanom.

De felindulásom komikumba csap át, mikor a nagy magyarok nemzeti érzésüket nem bírják magyar szóval kifejezni, hanem idegen nyelvhez, idegen nemzetnek eltévelyedéséhez, hitelvesztett jelszavához folyamodnak s magamba szállva, arra fakadok: Uram! bocsásd meg nekik jelszavukat!

* * *

Elmélkedésem végére jutottam. Célom volt katolikus hitünk és magyarságunk erősítése annak jelzése által, mily hibás azok észjárása, akik a katolikus hitet csak a nemzeti érzés megtagadásával vagy a nemzeti érzést csak úgy bírják elképzelni, ha a hit is egy nemzetnek sajátos, kizárólagos lelki megnyilatkozása a végső, a természetfeletti dolgokról.

Katolikus hitünk soha, sehol nem volt nemzetietlen. Azt az irányát azonban a nemzeti érzületnek méltán ítélte el, mely régibb időkben is, ma különösen a sovinizmus nevét viselő lelkületben nyilatkozik, mert ez az irány, egyszerűen szólva, társas önhittség, hülyeség, embertelenség.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

0568
 0551
 008
 0081

0585
 0055
 0551
 001

0578
 - 0551
 - 0042

00
30
 05